

ความรู้เกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย คือ องค์ความรู้ของกลุ่มบุคคลท้องถิ่น และรวมถึงงาน ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีอยู่ในประเทศไทย แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. ภูมิปัญญา ประเภทองค์ความรู้ของกลุ่มบุคคลท้องถิ่น เช่น การผลิตอาหารและ เครื่องดื่ม การผลิตผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร การผลิตผลิตภัณฑ์จากวัสดุเหลือใช้ และการผลิต ผลิตภัณฑ์จากไม้ หิน โลหะ แก้ว เซรามิค ดินเผา เครื่องหนัง และอื่น ๆ

2. ภูมิปัญญา ประเภทงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น เรื่องเล่าพื้นบ้าน กวีนิพนธ์ พื้นบ้าน ปริศนา พื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน การฟ้อนรำพื้นบ้าน ละครพื้นบ้าน จิตกรรม พื้นบ้าน ประติมากรรมพื้นบ้าน หัตถกรรมพื้นบ้าน เครื่องแต่งกายพื้นบ้าน และสิ่งทอพื้นบ้าน

ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยที่ได้รับการจัดแจ้งแล้ว จะถูกรวบรวมไว้เป็นฐานข้อมูล สำหรับให้ ประชาชนผู้สนใจได้ค้นหาข้อมูล หรือติดต่อกับผู้แจ้งข้อมูล เพื่อประโยชน์ในทางธุรกิจ อันเป็นการอนุรักษ์และส่งเสริมภูมิปัญญา ให้มีการนำไปใช้อย่างเกิดประโยชน์สูงสุดในเชิง พาณิชย์ นอกจากนี้ ผู้แจ้งข้อมูลภูมิปัญญา อาจนำหนังสือรับรองที่ทางกรมทรัพย์สินทางปัญญา ออกให้ไปแสดงต่อธนาคารหรือสถาบันการเงินต่าง ๆ ที่เข้าร่วมโครงการแปลงทรัพย์สินทางปัญญา ให้เป็นทุนกับกรมทรัพย์สินทางปัญญา เพื่อเป็นหลักประกันในการขอสินเชื่อหรือหลักประกันใน การชำระหนี้กับธนาคารหรือสถาบันการเงินนั้น

1. การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น

(1) ภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถแบ่งเป็น 3 หมวด ได้แก่

- องค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น (Traditional Knowledge) หมายถึง องค์ความรู้ วิธีการ ทักษะ นวัตกรรม แนวปฏิบัติ หรือการเรียนรู้ที่เป็นผลมาจากกิจกรรมทางปัญญาในรูปแบบ ดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่น มีการสืบทอดและพัฒนาจากรุ่นอดีตสู่รุ่นปัจจุบัน ผ่านกาลเวลา เช่น องค์ ความรู้เกี่ยวกับการทำไวน์กระชายดำ การทำมีดอรัญญิก การทอผ้าไหม เป็นต้น

- การแสดงออกซึ่งศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Expression of Folklore) หมายถึง การ แสดงออกซึ่งองค์ความรู้และวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านที่แสดงถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของ ชุมชน ซึ่งปรากฏหรือแสดงให้เห็นในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การแสดงออกทางวาจา (เช่น ตำนาน กวี นิพนธ์ ปริศนา เรื่องเล่า) การแสดงออกทางดนตรี (เช่น เพลง ดนตรี) การแสดงออกทางกาย (เช่น การเต้น การแสดงละคร พิธีกรรม) การแสดงออกในสิ่งที่จับต้องได้ (เช่น งานศิลปะ รวมถึง ภาพวาด งานจิตกรรม) เป็นต้น

- ทรัพยากรพันธุกรรม (Genetic Resource) หมายความรวมถึง ทรัพยากรพันธุกรรม สิ่งมีชีวิตหรือส่วนหนึ่งส่วนใดของสิ่งมีชีวิต หรือองค์ประกอบที่เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตของระบบนิเวศ ซึ่งมีประโยชน์หรือคุณค่าตามความเป็นจริงและตามศักยภาพ เช่น พืชสมุนไพรประจำท้องถิ่นที่สามารถนำมาผลิตยารักษาโรคต่าง ๆ ได้ เป็นต้น

(2) ในอดีตประเทศต่าง ๆ มุ่งส่งเสริมการสร้างนวัตกรรมใหม่ ให้การคุ้มครองการสร้างสรรคใหม่ และพัฒนาระบบทรัพย์สินทางปัญญาให้สอดคล้องกับการพัฒนาเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป ในปัจจุบัน กรมทรัพย์สินทางปัญญาเล็งเห็นว่า องค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมมักถูกนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาเทคโนโลยีขั้นสูงอยู่เสมอ และไทยเป็นประเทศที่มีแหล่งความรู้ดั้งเดิมอยู่มาก อาทิ ความรู้ดั้งเดิมเกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้รักษาโรค การรูดเพื่อบำบัดความเจ็บป่วย ซึ่งมีใช้ในชีวิตประจำวันในบางชุมชน ตลอดจนพันธุ์พืชดั้งเดิมที่พบในไทยและสามารถนำไปพัฒนาเกิดพันธุ์ใหม่ เป็นต้น จึงมีนโยบายที่จะหันมาให้ความสำคัญกับการจัดระบบการคุ้มครองภูมิปัญญาดั้งเดิมของไทยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างดำเนินการเสนอกฎหมายเพื่อการดังกล่าวต่อไป

2. กฎหมายคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย

ในปัจจุบันไทยไม่มีกฎหมายเฉพาะที่คุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่มีกฎหมายอยู่บางส่วนที่เป็นกฎหมายใกล้เคียง สามารถนำมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นบางสาขา ได้แก่

(1) พ.ร.บ. คุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ให้การคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองเฉพาะถิ่น พันธุ์พืชพื้นเมืองทั่วไป และพันธุ์พืชใหม่

(2) พ.ร.บ. คุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก พ.ศ. 2542 อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงสาธารณสุข ให้การคุ้มครองตำรับตำรายา สมุนไพร แหล่งอนุรักษ์สมุนไพร และภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย เป็นต้น

ขณะนี้หน่วยงานทั้งสองอยู่ระหว่างจัดทำกลไกการคุ้มครองตามกฎหมายดังกล่าว

3. ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน

(1) ภูมิปัญญาของไทยถูกต่างชาตินำไปใช้ประโยชน์โดยไม่ได้ขออนุญาต เช่น มีการลักลอบ นำเอาสารพันธุกรรมพืชของไทยออกไปนอกประเทศเพื่อใช้ประโยชน์ หรือนำไปจดทะเบียนสิทธิบัตรในประเทศของตน

(2) ยังไม่มีความตกลงระหว่างประเทศที่วางมาตรฐานการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพ กฎหมายไทยสองฉบับ (พ.ร.บ. คุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 พ.ร.บ. คุ้มครองและ

ส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก พ.ศ. 2542) มีผลบังคับใช้ใน
ราชอาณาจักรเท่านั้น ไม่สามารถตามไปดำเนินคดีกับต่างชาติที่นำของไทยไปได้

(3)ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย กระจัดกระจายอยู่ที่หน่วยงานต่าง ๆ มีความ
ซ้ำซ้อน คาบเกี่ยว และอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเอกสาร และเป็นเพียงคำบอกเล่าที่ไม่มีการ
บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร

(4) ยังไม่มีหน่วยงานที่กำกับดูแลเรื่องการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นในภาพรวม แต่ละ
หน่วยงานดูแลเฉพาะเรื่องที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้ เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีขอบเขตกว้าง
และข้อมูลแต่ละเรื่องเป็นเรื่องเทคนิคเฉพาะด้าน ต้องใช้ผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์สูงในการทำ
ความเข้าใจและรวบรวมฐานข้อมูล เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นมักประสบปัญหาในการพิสูจน์ว่าเป็น
ภูมิปัญญานั้น ๆ เป็นของไทย มีหลักฐานความเป็นมาอย่างไร เป็นต้น

4. การดำเนินการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น

(1) ในขณะที่ยังไม่มีหน่วยงานที่กำกับดูแลเรื่องการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นในภาพรวม
เมื่อมีประเด็นปัญหาเกิดขึ้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนจะประสานงานแก้ไขปัญหา
เป็นกรณี ๆ อย่างไรก็ดี ในปัจจุบันมีการประสานงานกันอย่างใกล้ชิด มีการประชุมระหว่าง
หน่วยงานกันอย่างต่อเนื่อง

(2) ในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมา กรมทรัพย์สินทางปัญญาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกับ
ประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ ผลักดันการเจรจาจัดทำมาตรฐานระหว่างประเทศด้านการคุ้มครองภูมิ
ปัญญาท้องถิ่น ในเวทีต่าง ๆ เช่น องค์การการค้าโลก (World Trade Organization - WTO)
องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (World Intellectual Property Organization - WIPO) ตลอดจน
ในการเจรจาสองฝ่ายกับประเทศคู่ค้าต่าง ๆ ทั้งนี้ เพื่อให้มีพันธกรณีระหว่างประเทศที่ชัดเจนให้
ประเทศต่าง ๆ ที่ใช้ประโยชน์ในภูมิปัญญาของไทยรับรองสิทธิในภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย

(3) เรียกร้องให้ประเทศที่ต้องการใช้ภูมิปัญญาของไทยมาทำสัญญา/ขออนุญาตจากไทย
ก่อน

(4) เฝ้าระวังไม่ให้เกิดการลักลอบนำออกไปนอกประเทศ ขอความร่วมมือจากประเทศต่าง ๆ
ในการติดตามผู้ลักลอบนำออกไปใช้ประโยชน์

(5) ใช้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่มีอยู่ เช่น ใช้กฎหมายคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์
ในการคุ้มครองบางแง่มุม เช่น ห้ามใช้ชื่อทางภูมิศาสตร์ของไทยไปเรียกสินค้าที่ผลิต
จากประเทศอื่น เป็นต้น แต่กฎหมายสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ก็ยังไม่สามารถคุ้มครองตัว
องค์ความรู้ที่ใช้ในการ

ผลิตสินค้าหรือบริการซึ่งเป็นหัวใจของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้

(6) กรมทรัพย์สินทางปัญญาได้ร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงการต่างประเทศ กำหนดประเด็นที่จะนำไปร่างกฎหมายตามแนวนโยบายมาตรฐานการคุ้มครองที่อยู่ระหว่างจัดทำภายใต้องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก จัดประชุมระดมความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และเอกชน สมาคม ชมรมที่เป็นเจ้าของหรือเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นสาขาต่าง ๆ และมีแผนที่จะเสนอร่างกฎหมายคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในปี พ.ศ. 2550 เป็นต้น

.....

Document Source : กระทรวงพาณิชย์